

Evaluarea gradului de credibilitate și sugestibilitate a minorilor, victime ale abuzului sexual comis de adulți

Sorin M. Rădulescu

Institutul de Sociologie „Dimitrie Gusti”

Abstract: *Investigation of children who have been sexually abused is a very difficult task which can bring about various errors with consequences for the justice act, abusers and their victims. In this paper, the author, senior researcher at the Institute of Sociology of the Romanian Academy, critically analyzes the main studies focused on assessing of children's allegations about their sexual molestation. The paper outlines the importance of special questioning techniques in child sexual abuse cases, to distinguish between true statements, allegations that are false and allegations where suspicion (of abuse) remains, but evidence is lacking. The recent research on these issues is controversial and suggests different causes for fabricated reports of children (the suggestibility, "pseudomemories" or unintentional cognitive distortions, manipulation by aggressors etc.). The author debates all these issues and concludes that special methods and techniques are required in the investigation of child sexual abuse cases, especially in Romania.*

Keywords: sexual abuse, child witnesses, false allegation, fabricated reports of children, pseudomemories, suggestibility, suggestions, special questioning techniques for children, open questions.

Cuvinte-cheie: abuz sexual, mărturie a copilului, declarație falsă, raportări inventate ale copiilor, pseudomemorii, sugestibilitate, sugestionare, tehnici speciale de chestionare pentru copii, întrebări deschise.

Preocupări actuale în domeniul metodologiei investigației abuzului sexual contra minorilor

Abuzul sexual împotriva minorilor, în general, abuzul sexual comis în familie contra copiilor, în special, reprezintă, în prezent, una dintre problemele presante cu care se confruntă autoritățile din mai multe zone ale lumii și, în egală măsură, o preocupare importantă a specialiștilor din mai multe arii

de cunoaștere. Ca problemă socială de o gravitate aparte, care impune numeroase măsuri de protecție și prevenire, o asemenea formă de abuz a dobândit, în ultimele decenii, și o dimensiune internațională, în măsura în care s-au înmulțit manifestările științifice în acest domeniu, a sporit cooperarea dintre organizațiile guvernamentale și asociațiile nonguvernamentale de profil și au fost elaborate noi metodologii având ca scop identificarea mai precisă a cazurilor de abuz și o protecție mai eficientă a copiilor contra abuzurilor sexuale ale adulților.

Deoarece statisticile au devenit mai transparente (și, de asemenea, mai îngrijorătoare), iar prin intermediul mass-mediei cazurile de abuz sexual comis împotriva minorilor au devenit mai vizibile în conștiința publicului, decât în perioadele precedente, autoritățile abilitate au început să manifeste o mai mare responsabilitate în legătură cu cazurile instrumentate, iar legislația în domeniu a inclus, în mod progresiv, sancțiuni din ce în ce mai severe împotriva abuzatorilor. Ca o consecință directă, informațiile cu privire la incidența abuzului sexual comis de adulți contra copiilor au dobândit o mai mare acuratețe, iar metodologiile de identificare și evaluare a cazurilor de abuz sexual au devenit mai valide. În mod paralel, au sporit preocupările metodologice orientate către evaluarea gradului de veridicitate a relatărilor copiilor legate de experiențele traumatizante la care au fost supuși în cursul comiterii de către adulți a unor acte de agresiune sexuală. Au fost elaborate, în acest sens, mai multe tehnici de evitare a influenței exercitate de convorbirile inițiate de adulți pentru identificarea modului în care a avut loc agresiunea și de ținere sub control a sugestiilor implicate de procesul de interviu. În pofida acestor realizări, erorile investigatorilor în instrumentarea cazurilor de abuz sexual și declarațiile false ale copiilor constituie, în continuare, probleme de actualitate, care focalizează interesul și preocupările diferitelor categorii de specialiști (asistenți sociali, lucrători implicați în activitatea de protecție a copiilor, sociologi, psihologi, medici, polițiști, procurori, judecători ș.a.).

Estimări privind fidelitatea declarațiilor minorilor cu privire la actele de abuz sexual comise asupra lor

Mult timp înainte ca abuzul sexual împotriva copiilor să fie conștientizat ca o importantă problemă socială, exista o penurie a informațiilor în acest domeniu, accentuată, între

altele, și de relativul „puritanism” (Nelson, 1956, 89) al concepțiilor morale care puneau accentul pe caracterul sacru al familiei și pe necesitatea prezervării caracterului privat al vieții familiale. Datele cu privire la actele de abuz sexual împotriva copiilor erau considerate ca fiind confidențiale, raportările unor asemenea acte erau extrem de rare, iar relatările copiilor abuzați și chiar declarațiile părinților acestora erau puse la îndoială de către autorități.

Au trecut de atunci mai multe decenii, până ce problematica abuzului sexual să dobândească un cert interes public, iar experții domeniului să elaboreze tehnici și metode speciale prin intermediul cărora cazurile de abuz sexual să fie mai ușor identificate și instrumentate, iar relatările copiilor să fie mai adecvat evaluate.

Așa cum se știe, gradul de credibilitate a declarațiilor copiilor privind agresarea lor sexuală și sugestibilitatea lor în raport cu întrebările intervievatorilor legate de acest aspect reprezintă probleme esențiale în orice studiu care-și propune să culeagă informații despre abuzul sexual împotriva minorilor. Vârsta copiilor, rezervele lor în a-i acuza de acte imorale pe cei apropiați și, nu în cele din urmă, rușinea lor față de faptele în care au fost implicați fără voia lor de către persoane adulte se numără printre factorii principali care pot influența, într-o măsură mai mare sau mai mică, redarea fidelă a faptelor petrecute cu ocazia abuzului sexual la care au fost supuși, dar și măsura în care această fidelitate poate fi distorsionată de întrebările intervievatorilor. Pe de altă parte, copiii au fost caracterizați, adeseori, de către experți, ca având diverse dificultăți atunci când trebuie să diferențieze între realitate și fantezie, fiind, din acest punct de vedere, mult mai puțin demni de încredere în privința relatărilor lor decât adulții (Underwager & Wakefield, 1990; Wakefield & Underwager, 1989, 43-69). Unii autori susțin chiar faptul că „în fiecare an există persoane care intră în închisoare și-și pierd economiile de o viață, locuințele, reputațiile și locurile de muncă din cauză că asistenții sociali, psihologii,

procurorii și judecătorii cred ceea ce le spun copiii despre abuzul sexual la care au fost supuși. Sute de mii de indivizi sunt acuzați, anual, în mod eronat, de a fi abuzat copii” (Emans, 1988, 100-1004).

În Statele Unite, de exemplu, cazurile de abuz sexual cel mai intens mediatizate au contribuit, în cea mai mare măsură, la opinia larg răspândită în rândul publicului, conform căreia copiii fabulează de cele mai multe ori, atunci când declară că au fost victime ale unui act de abuz sexual. Astfel, cazul Centrului Preșcolar McMartin din California este reprezentativ din acest punct de vedere. În acest caz, șapte angajați însărcinați cu îngrijirea minorilor au fost puși sub acuzare pentru faptul de a fi abuzat sexual, timp de mai mulți ani, pe câțiva din cei 360 de copii ai Centrului. Este de menționat faptul că multe din acuzațiile aduse celor incriminați s-au bazat pe constatările interviurilor realizate de asistenții sociali cu copiii prezumtiv abuzați. Șapte ani mai târziu, organele de procuratură au scos de sub acuzare pe fiecare dintre cei considerați vinovați (Victor, 1993). Un caz relativ similar l-a reprezentat punerea sub acuzare, în anul 2005, a lui Michael Jackson, acuzat că ar fi abuzat sexual un copil de 15 ani, caz în care celebrul cântăreț a fost achitat de membrii juriului, în pofida suspiciunilor cu care a fost privit, în general, comportamentul său față de copii.

Aceste cazuri au adus în discuția experților problema fidelității declarațiilor copiilor, implicit cea a acuzațiilor false împotriva unor adulți suspectați de abuz sexual. În acest sens, unii specialiști fac distincția între acuzații ale copiilor care sunt în mod evident false și acuzații în care există suspiciuni, dar nesuținute de evidența faptelor (Miller-Perrin & Perrin, R., 2007, 308). Autoritățile care instrumentează cazurile de abuz sexual și reprezentanții instituțiilor de protecție și asistență socială a minorilor nu țin seama însă, în practică, de o asemenea distincție.

Pentru a putea estima care este, în general, proporția acuzațiilor false (așa-numita „rată de născocire”) aduse de copii adulților în

legătură cu agresarea lor sexuală, au fost efectuate mai multe cercetări. În acest sens, D.P.H. Jones și J.M. McGraw (1987, 27-45) au analizat 576 de reclamații privind abuzul sexual împotriva copiilor, adresate, în anul 1983, Departamentului de Asistență Socială din Denver. Din totalul acestor reclamații, o proporție de 53% a fost confirmată ca fiind adevărată, 17% dintre ele au fost clasificate ca fiind neconfirmate, dar cuprinzând o serie de suspiciuni întemeiate cu privire la existența unui act de abuz sexual, 24% au fost evaluate ca prezentând informații insuficiente pentru a putea determina în mod precis dacă au fost comise cu certitudine acte de agresare sexuală asupra minorilor și numai 6% au fost apreciate ca fiind acuzații false. În Australia, o altă evaluare, efectuată de R.K. Oates și colab. (2000, 149-157), asupra unui număr de 551 de raportări de abuz sexual comise asupra minorilor, a evidențiat faptul că circa 2-3% dintre ele sunt false. De asemenea, într-un alt studiu evaluativ, cu caracter național, efectuat asupra a 8.000 de sesizări privind abuzul și neglijarea copiilor în Canada, s-a ajuns la concluzia că 4% dintre aceste sesizări sunt, de fapt, reclamații false, neîntemeiate (Trocmé & Bala, 2005, 1333-1334).

Toate aceste evaluări au constituit un argument important în susținerea ideii conform căreia copiii, mai ales cei de vârste mai fragede, mint numai rareori în legătură cu actele de abuz sexual comise asupra lor (Lanning, 2002, 329-347). De aceea – așa cum subliniază unii autori –, o mare parte din sesizările sau reclamațiile cu privire la asemenea acte pot fi raportări bine intenționate, determinate de un act sau un comportament apreciat ca fiind suspect de către părinți sau educatori sau de o relatare a copiilor greșit interpretată (Trocmé & Bala, 2005, 1.335). Erorile de interpretare a declarațiilor copiilor sunt frecvente atunci când aceștia – dată fiind vârsta mică pe care o au – nu pot relata într-un limbaj coerent și cu detaliile sau argumentele necesare presupusul act de abuz la care au fost supuși. Majoritatea specialiștilor sunt de acord cu

ideea conform căreia este extrem de dificil de a obține informații, chiar și minime, de la copiii de vârste foarte mici. În același timp, trebuie ținut seama de faptul că, deoarece un act de abuz sexual se petrece într-un spațiu privat, fără martori și, de cele mai multe ori, are loc fără a lăsa urme fizice sau medicale vizibile, singurii care pot depune mărturie asupra a ceea ce s-a petrecut în mod real sunt doar copiii, indiferent de vârsta pe care o au. Există, din acest punct de vedere, o largă dezbateră în literatura de specialitate asupra avantajelor, limitelor și, mai ales, dificultăților chestionării copilului (Lamb, 1994).

Unii autori semnalează faptul că, în mod general, copiii care inventează actele de abuz sunt determinați să o facă în următoarele condiții (Lipian, Mills, Brantman, 2004, 249-263 ; Trocmé & Bala, 2005, 1.335) :

- atunci când fac parte din familii dezorganizate, caracterizate de un stil de viață complet inadecvat pentru dezvoltarea armonioasă a minorului, motiv pentru care raportarea falsă a abuzului reprezintă (la fel ca și în cazul suicidului) un gen de „strigăt de ajutor” din partea copilului ;
- atunci când reclamarea abuzului constituie o formă de „război” a copilului împotriva propriei familii sau a familiei de adopție ;
- atunci când părinții copiilor, așa-zis abuzați sau prezumabil abuzați se confruntă cu conflicte interpersonale și vor să se răzbune unul împotriva celuilalt, au probleme psihice sau doresc să obțină un beneficiu de pe urma reclamării abuzului. În toate aceste cazuri, copilul este manipulat de unul sau de ambii părinți ;
- atunci când membrii enturajului copilului îl presează să inventeze faptele incriminate.

În alte situații, unele relatări neadevărate ale copiilor reprezintă așa-numite „pseudomemorii” sau distorsiuni cognitive cu caracter neintenționat, apărute ca efect al unor întrebări aluzive sau aspecte sugerate de părinți sau investigatori. Pe de altă parte, ele pot fi

rezultatul unei memorii sau limbaj insuficient dezvoltate și al unei capacități limitate de interpretare, care caracterizează, în genere, pe toți copiii. La toate acestea se adaugă tendințele, cu caracter intenționat sau neintenționat, de manipulare și de sugestionare a copilului de către părinți sau investigatori, în cursul discuțiilor despre presupusul abuz (Miller-Perrin, Perrin, R.D., 2007, 309-310).

Pe baza tuturor acestor evidențe, cercetătorii din domeniu au conchis că, dacă unele acuzații aduse de copii unor presupuși abuzați sunt false, există numeroase cazuri când aceste acuzații sunt adevărate. Deoarece constatările cercetărilor întreprinse până acum în această privință sunt insuficiente, există o preocupare continuă în direcția stabilirii unor metodologii mai precise de validare sau invalidare a declarațiilor minorilor, inclusiv de susținere sau respingere a acuzațiilor de abuz sexual comise asupra lor de către adulți. Astfel, una dintre cele mai importante arii de studiu în acest domeniu vizează, de exemplu, efectele diferitelor tehnici de interviu asupra fidelității relatărilor privind comiterea unor acte de abuz sexual asupra minorilor. Nu este vorba, în acest sens, numai de influențele exercitate de întrebări puse în mod greșit copiilor sau greșit elaborate din punctul de vedere al conținutului, ci de factorii principali care pot sugestiona subiectul, așa cum sunt folosirea recompenselor sau a amenințărilor, inducerea unor stereotipuri, repetarea anumitor întrebări, utilizarea prea frecventă a întrebărilor închise etc.

Rolul interviurilor-diagnostic și al experimentelor cu rol simulator în estimarea veridicității relatărilor minorilor

Dintre tehnicile care au contribuit, în mare măsură, la evaluarea mai precisă a gradului de sinceritate a minorilor pot fi menționate, cu precădere, așa-numitele „interviuri-diagnostic” cu minorii agresați sexual (Lloyd,

1992, 109-124). Acest tip de interviuri, care au un caracter „interactiv”, își propun să evalueze veridicitatea cazurilor de abuz sexual (dacă și în ce condiții copiii au fost sau nu victime ale unei agresiuni sexuale?), iar în mod complementar vizează elaborarea unor programe de tratament compatibile cu gravitatea cazurilor respective. Interviurile-diagnostic constituie, de fapt, tehnici de interogare cu caracter clinic (Zimmerman, 2008, 182-191), similare celor folosite în medicina psihiatrică, care se aplică acelor subiecți caracterizați de lipsa abilității de a comunica în mod adecvat experiențele traumatizante la care au fost supuși, aceasta fiind o caracteristică generală a copiilor abuzați la vârste fragede. Ele implică examinarea istoriei cazului, observații clinice, evaluări ale dezvoltării mentale a subiectului, verificări ale veridicității relatărilor făcute de acesta ș.a.

Un interviu-diagnostic aplicat copiilor și adolescenților urmărește, în general, următoarele informații (O'Donohue & Geer, 1992, 273):

- circumstanțele concrete în care s-a produs abuzul (agresorul, date despre acesta, relația cu victima, locul abuzului, modalitatea în care a fost comis etc.);
- evidențierea factorilor relevanți din punct de vedere familial, social, medical sau psihologic;
- evaluarea statusului mental al subiectului și identificarea unor date cu caracter clinic;
- analiza reacțiilor, traumelor fizice sau psihice ale victimei, a efectelor cu caracter fizic, emoțional și comportamental;
- propunerea unor recomandări cu caracter medical, psihologic și psihiatric.

În mod complementar cu interviurile-diagnostic au fost efectuate o serie de experimente care și-au propus să simuleze diferite circumstanțe ale abuzului sexual. Rezultatul celor mai multe din aceste experimente a demonstrat faptul că, în general, copiii spun adevărul atunci când declară că au fost victimele unui abuz sexual și că nu

sunt sugestionați de întrebările puse de interviuator. Astfel, cele mai relevante date ale experimentelor menționate au evidențiat faptul că (Children's Bureau, 2009, 7-8):

- a) minorii cu vârste mai mari își reamintesc cu mai multă acuratețe decât cei de vârste mai mici detalii semnificative (inclusiv aspecte mai puțin importante) ale abuzului sexual la care au fost supuși, fără să „orneze” asemenea detalii cu „amintiri” sau mărturii neadevărate;
- b) capacitatea minorilor, indiferent de vârstă, de a oferi detalii relevante despre abuzul sexual la care au fost supuși poate fi stimulată de diferite materiale de sprijin, printre care păpuși, planșe anatomice, desene ale unor părți intime ale corpului etc.;
- c) forma cea mai adecvată pentru a obține informații reale de la minori o constituie întrebarea directă, la obiect;
- d) cea mai mare parte a minorilor par să nu se lase influențați sau sugestionați de întrebările interviuatorului, deși unii dintre ei pot oferi și mărturii false determinate de modul de punere a unei întrebări sau a alteia; atunci când răspunsul la o anumită întrebare este sugerat de interviuator, ei se limitează la a da afirmativ din cap sau la un simplu da;
- e) minorii cu vârste mai mari se lasă mai puțin sugestionați, decât cei mai mici, de anumite întrebări ale interviuatorului;
- f) în general, majoritatea copiilor, indiferent de vârstă, tind, mai degrabă, să neghe experiențele percepute ca traumatice sau rușinoase pentru ei, decât să afirme lucruri neadevărate.

O constatare relevantă în acest domeniu vizează faptul că sugestionarea copiilor de către întrebările puse de adulți are loc nu atât în legătură cu modul real în care s-a petrecut agresiunea sexuală asupra victimei, ci în legătură cu modul de interpretare a faptelor de către aceasta din urmă. Astfel, copiii pot fi influențați, în anumite circumstanțe, atât de modul în care adulții investigatori pun întrebările, cât și de maniera în

care încearcă aceștia să le explice ce informații vor să obțină. Diverse evaluări au arătat faptul că întrebările închise sau cele care au un conținut repetitiv tind să influențeze, într-un sens sau în altul, declarațiile copilului. Dent și Stephenson (1997), de exemplu, au efectuat un studiu în cadrul căruia au cerut unor ofițeri mai experimentați de poliție să chestioneze un grup de copii în vârstă de 8-12 ani în legătură cu un eveniment petrecut recent și la care au fost martori. Studiul a arătat că absolut toți ofițerii de poliție au obținut informații necorespunzătoare, deoarece nu au putut rezista tentației de a nu pune întrebări de natură să-i sugestioneze pe cei chestionați.

În pofida progreselor înregistrate în metodologia de evaluare a gradului de credibilitate a relatărilor copiilor cu privire la abuzurile sexuale la care au fost supuși de către adulți, unii experți au apreciat că tehnicile de interviu folosite în cazul minorilor abuzați din punct de vedere sexual au, în mare măsură, un caracter „manipulator”, deoarece investigatorii adulți „constrâng” și „sugestionează”, de fapt, pe minori să dea răspunsuri așteptate la întrebările cu privire la „posibilele” agresiuni sexuale la care au fost supuși. Cu alte cuvinte, numeroase abuzuri sexuale instrumentate de investigatori nu au un caracter real, ci sunt „sugerate, ca atare, prezumțivelor victime de către acești investigatori”. Criticile în acest domeniu par similare, într-un fel, acelor aduse tehnicilor terapeutice influențate de psihanaliză și care consideră că aceste tehnici manipulează, adeseori, dezvoltările făcute de pacienți. Psihanalistul, identificat cu psihiatrul, este considerat agentul principal care influențează și chiar manipulează pacientul, propunându-i o interpretare „preconcepțată” a tulburărilor pe care le declară.

Rolul cel mai important în punerea la îndoială a unor cazuri de abuz sexual asupra copiilor de către adulți și, implicit, în afirmarea faptului că asemenea abuzuri sunt, de fapt, sugerate minorilor de către investigatori l-au avut avocații agresorilor, care, în încercarea de a-și apăra prin orice mijloace clienții,

au incriminat caracterul manipulator al tehnicilor de investigare folosite de autorități în instrumentarea cazurilor incriminate.

De asemenea, numeroși experți din domeniul medicinei clinice și asistenței sociale au susținut faptul că, aflați la vârste la care nu au discernământul și capacitățile critice necesare, minorii pot fi foarte ușor influențați de întrebările investigatorilor și pot fabula în legătură cu actele prezumtive de abuz sexual comise de adulți asupra lor. Pe de altă parte, ei pot fi reticenți în a dezvălui acte cu caracter intim, mai ales când este vorba de persoane apropiate din cadrul familiei, așa cum este, de exemplu, cazul părinților.

Analizele în profunzime făcute de experți conținutului și modalităților de efectuare a interviurilor-diagnostic cu minorii agresați sexual de către adulți au permis evidențierea mai multor constatări dintre care pot fi menționate ca fiind mai importante următoarele (Lloyd, 1992):

a) experiența insuficientă a unor investigatori sau asistenți sociali, precum și reticența victimelor de a oferi amănunte cu privire la abuzul sexual la care au fost supuse sunt elemente principale care determină, în mai multe cazuri, ignorarea, minimalizarea sau chiar negarea actului de abuz;

b) în cursul instrumentării cazurilor de abuz sexual, atât agresorii, cât și victimele, precum și familiile acestora din urmă se confruntă, de cele mai multe ori, cu un proces psihic de „refuz” sau „negare” a actului de abuz, similar cu mecanismul „tregerii” în subconștient a acelor fapte care contrastează puternic cu imaginea pozitivă despre sine a subiecților;

c) un asemenea proces psihic poate explica, în mare măsură, de ce, adeseori, victimele abuzului sexual nu-și mai pot aminti amănunte importante ale agresiunii la care au fost supuse și care i-ar putea incrimina mai ușor pe agresori pentru a răspunde în fața justiției pentru faptele comise;

d) în mai multe circumstanțe, victimele unui act de abuz sexual țin sub tăcere agresiunea la care au fost supuse deoarece agresorii

i-au amenințat că vor recurge la sancțiuni drastice dacă vor dezvălui autorităților sau diferitelor persoane abuzul comis asupra lor;

e) amenințările agresorilor, sentimentele de rușine care caracterizează victimele sau „atașamentul” față de agresori (care sunt, în multe cazuri, părinți, alte rude sau cunoștințe ale părinților) sunt elemente care contribuie, adeseori, la negarea faptelor incriminate ori la retractarea declarațiilor acestor victime, mai ales atunci când cazul se află în curs de instrumentare de către autoritățile abilitate.

Aceste obstacole sau dificultăți, semnalate de mai mulți experți sau analiști, au evidențiat necesitatea unor asistenți sociali sau investigatori cu o pregătire specială în domeniul identificării cazurilor de abuz sexual comis împotriva minorilor și a unor programe speciale de pregătire și instrucție profesională. Astfel, în numeroase țări europene și în alte țări din afara Europei au fost introduse cursuri specifice de metodologie a cercetării de teren, de asistență și protecție socială a minorilor abuzați sexual, în scopul chestionării mai adecvate a acestora și al eficientizării activității de identificare a cazurilor de agresiune sexuală comisă de adulți. Psihiatrii, medicii specialiști și psihologii recomandă, în acest sens, asistenților sociali ca, ori de câte ori suspectează că există un caz de abuz sexual împotriva minorilor, să insiste asupra celor mai mici și aparent ne semnificative detalii, chiar dacă copiii le neagă, în așa fel încât „chiar dacă acest caz nu ar fi real, să fie tratat ca și cum ar fi real” (Bass & Davis, 1988). Asemenea recomandare permite o evaluare mai corectă a cazurilor de abuz sexual împotriva copiilor și oferă, în același timp, o protecție mai adecvată a minorilor împotriva unor eventuale abuzuri viitoare. Atât instruirea specială a investigatorilor de teren, cât și îmbunătățirea tehnicilor de chestionare a copiilor abuzați sau prezumabil abuzați sexual sunt elementele principale care pot determina o activitate de instrumentare a cazurilor mai eficientă.

Factori care determină sau influențează riscul de sugestionare a copiilor

Există, în prezent, numeroase controverse legate de caracterul veridic sau fals al declarațiilor făcute de copii cu privire la actele de abuz sexual comise de adulți împotriva lor. Astfel, unii specialiști ai domeniului consideră că există numeroase cazuri de abuz sexual „imaginar”, existent doar în imaginația unor copii care fie mint, fie se lasă sugestați de întrebările puse de investigatori. Pe de altă parte, diverși cercetători apreciază că, exceptând câteva cazuri limitate ca număr, minorii *nu mint*, în general, în legătură cu situațiile de abuz sexual în care sunt implicați (Bass & Davis, 1988), motiv pentru care investigațiile vizând asemenea situații trebuie efectuate plecând de la această premisă. Dimpotrivă, H. Wakefield, H. și R. Underwager (1989, 58) subliniau faptul că o asemenea premisă nu trebuie considerată ca fiind un enunț asupra căruia nu se mai pot ridica îndoieli.

În pofida acestor controverse, nu există încă suficientă evidență care să confirme sau să infirme pozițiile sau opiniile menționate, neexistând, pe de altă parte, nici până în prezent, metodologii (tehnicile sau metode de investigație) care să evalueze cu certitudine dacă copiii mint sau spun adevărul atunci când sunt chestionați în legătură cu un act de abuz sexual comis asupra lor. Pentru a căpăta indicii certe dacă cazurile de abuz sexual semnalate s-au petrecut în realitate, cercetătorii au folosit, în cursul timpului, filme, înregistrări video, slide-uri (în Power Point), povestiri orale ș.a. În prezent, asemenea tehnici nu mai sunt folosite, mai ales în chestionarea copiilor de vârste fragede, fiind, în schimb, utilizate tehnici cu caracter personalizat, capabile să evidențieze cu mai multă acuratețe dacă faptele de agresiune au fost sau nu comise. În asemenea tehnici accentul pus pe diferite părți ale corpului copiilor este esențial. În acest scop, au fost elaborate noi metodologii de investigare

constând, de exemplu, în organizarea mai multor sesiuni de discuții între investigatori și copiii prezumtiv abuzați sexual, în cursul cărora li se cere, progresiv, acestora din urmă să-și amintească și să descrie jocurile care cred ei că implică diferite grade de contact sexual sau nuditate corporală. În acest sens, atât investigatorii adulți, cât și copiii chestionați „se joacă” cu diferite păpuși sau marionete cărora anterior le dau un anumit nume și le „distribuie” în anumite roluri menite să ilustreze sau să rememoreze situațiile reale de abuz sexual. Din acest punct de vedere, investigatorii adulți le cer copiilor să indice modul și locul în care o anumită păpușă distribuită în rolul de adult „atinge” pe anumite părți ale corpului o altă păpușă distribuită în rolul de copil (Lloyd, 1992, 110-111). Tehnica manipulării păpușilor sau marionetelor a permis, între altele, demonstrarea faptului că minorii, în declarațiile lor cu privire la abuzul comis asupra lor, fac mai degrabă erori de „comitere” (*commission* – în limba engleză), decât de „omitere”, în sensul că oferă, mai cu seamă, detalii inadecvate și lipsite de relevanță asupra abuzului, fără a semnala evenimente sau amănunte importante.

Într-un studiu care a cuprins un număr de 75 de copii, G.S. Goodman și Clarke-Stewart (1991, 92-105) au folosit un așa-zis „spălător” (*cleaning man*) pentru a „interacționa” cu păpușile. Acesta le-a explicat copiilor că efectuează două tipuri de activități: pe de o parte, spală păpușile, pe de altă parte, se joacă cu ele. Ulterior, copiii au fost chestionați de către un investigator, care le-a solicitat să *interpreteze* comportamentul individului fie din punctul de vedere al spălării păpușilor, fie din punctul de vedere al jocului cu ele. Rezultatele studiului au arătat că, în general, copiii nu-și schimbă percepțiile sau declarațiile asupra faptelor care s-au petrecut, dar majoritatea lor se lasă puternic influențați de interpretarea pe care o dau investigatorii actelor sau evenimentelor respective. Pentru acest motiv, experții apreciază că întrebările cele mai adecvate care trebuie puse copiilor sunt cele deschise, și nu cele

închise, care limitează și influențează capacitatea lor de interpretare a faptelor, sugestionându-i să răspundă distorsionat față de modul în care s-au petrecut ele în realitate.

Unul dintre cele mai cunoscute studii cu privire la sugestibilitatea copiilor în această privință a fost întreprins de M.D. Leichman și S.J. Ceci (1995) și publicat în prestigioasa revistă *Developmental Psychology*, publicație a Asociației Americane de Psihologie. Acest studiu a demonstrat faptul că o anumită combinație a unor tehnici de interviu având ca scop sugestionarea subiecților a determinat o proporție de 72% dintre copiii intervievați, în vârstă de 3-4 ani, să afirme în mod fals că un anumit bărbat străin, Sam Stone, personaj folosit anume de către investigatori, a comis în mediul lor preșcolar diverse acte reprobabile. Pentru a face relațiile lor și mai credibile, copiii interogați au recurs la diferite gesturi nonverbale și detalii imaginare.

Studiul menționat a fost și este citat, în continuare, ca o evidență a faptului că, în anumite circumstanțe, copiii pot fi sugestați sau manipulați de către investigatori să facă descrieri false, dar aparent extrem de convingătoare, asupra abuzului sexual (presupus sau real) la care au fost supuși. În cadrul studiului, cercetătorii au folosit procedeul așa-numitei „inducții stereotipe”, pus în analogie cu aprecierile negative făcute de adulți foștilor parteneri de cuplu. Astfel, investigatorii au vizitat fiecare copil timp de patru săptămâni la rând, înainte ca numitul Sam Stone să vină la grădinița copiilor și le-au oferit acestora detalii în legătură cu 12 acte reprobabile diferite, comise – așa cum le-au spus investigatorii –, de către personajul respectiv. Ulterior, vizita personajului menționat la grădiniță nu a durat decât două minute, în cursul cărora Sam Stone nu a interacționat cu niciunul dintre copii. O tehnică aparte, folosită de cercetători în cazul menționat, a fost așa-numita „chestionare cu caracter sugestionant”. Astfel, timp de patru săptămâni după vizita numitului Sam, un investigator a chestionat fiecare copil în parte. În primul interviu efectuat, investigatorul a arătat copiilor un urs de pluș murdărit în

mod intenționat și o carte ruptă, solicitându-le să spună cine ar fi putut să facă asemenea lucruri. În următoarele trei interviuri, investigatorul a pus copiilor o serie de întrebări cu scop de sugestionare, vizând faptul că personajul în cauză, Sam Stone, a rupt cartea sau a murdărit ursulețul de pluș, cerând, de asemenea, copiilor să aleagă între diverse detalii ale unor evenimente imaginare, cum ar fi, de exemplu, faptul dacă Sam a rupt cartea cu mâinile sau a folosit o foarfecă, dacă același personaj a murdărit ursulețul de pluș în mod intenționat sau din întâmplare etc. Aceste întrebări au fost puse indiferent dacă copiii afirmau sau negau faptul că Sam Stone a comis faptele incriminate. Zece săptămâni mai târziu copiii au fost chestionați în mod liber asupra evenimentelor respective. 72% dintre copiii de trei și patru ani au apreciat că Sam Stone a fost implicat cu certitudine în cel puțin una dintre cele două fapte comise. A fost înregistrat, astfel, un procent ridicat de raportări false, ca urmare a tehnicilor de sugestionare folosite de investigatori. Pentru acest motiv, autorii studiului au conchis faptul că există o tendință generală, extrem de puternică a susceptibilității copiilor de a fi sugestionați ca urmare a chestionării lor de către adulți. Deși unii autori, printre care Thomas D. Lyn (2001, 12), au apreciat că studiul menționat exagerează influența sugestiilor cu caracter manipulator, cuprinse în întrebările interviurilor din viața reală, alți autori consideră că el demonstrează vădit distorsiunile care apar în investigarea copiilor abuzați sau presupus abuzați sexual, datorate, cu precădere, modului cum sunt elaborate și aplicate tehnicilor de intervieware.

G.S. Goodman și A. Clarke-Stewart (1991) au subliniat, de altfel, faptul că gradul de sugestibilitate a copiilor sporește în condițiile în care aceștia :

- a) au o vârstă mai mică ;
- b) sunt chestionați după mai mult timp după ce au avut loc evenimentele la care au asistat sau în care au fost implicați ;
- c) sunt intimidați sau chiar amenințați de persoanele care vor să afle detalii de la ei ;
- d) sunt atenționați să țină secret conținutul discuției ;
- e) investigatorii le pun întrebări de natură să le influențeze răspunsurile ;
- f) investigatorii pleacă de la ipoteza sau presupunerea „categorică” conform căreia abuzul s-a petrecut cu adevărat ;
- g) mai mulți investigatori le pun aceleași întrebări care vizează aspecte esențiale legate de actul de abuz ;
- h) evenimentele la care au participat au un caracter ambiguu.

Diferite cercetări, întreprinse, mai ales, în Statele Unite, au evidențiat faptul că rata raportărilor false de abuz în rândul preșcolarilor având vârsta de 6 ani reprezintă numai jumătate din cea a copiilor în vârstă de 3-4 ani. De asemenea, s-a demonstrat faptul că, spre deosebire de preșcolari, copiii de vârstă școlară sunt mai „rezistenți” față de presiunile exercitate de investigatori, fiind mai puțin influențați de modalitățile de chestionare care sugerează anumite răspunsuri (Lyn, 2001, 12). Exceptând vârsta copiilor, există numeroși factori care influențează răspunsurile acestora, printre care chiar maniera de a pune întrebările. În experimentul menționat anterior, de exemplu, atunci când copiii au fost întrebați dacă au văzut, ei înșiși, evenimentele descrise (de exemplu, tăierea cărții sau murdărirea ursulețului de pluș), numărul de raportări false s-a redus la jumătate. În același timp, atunci când copiilor li s-a pus întrebarea : „Nu-i așa că nu ați văzut că Sam a rupt cartea (a murdărit ursulețul)” ?, raportările false s-au redus cu încă o jumătate. Modul de a pune întrebările are o influență semnificativă, deci asupra sugestibilității copiilor, mult mai importantă chiar decât tentativa premeditată de a le influența răspunsurile. În acest context, evidența arată că, în cursul instrumentării cazurilor de abuz sexual împotriva copiilor, cele mai multe întrebări puse acestora sunt cele închise, bazate pe alegerea „forțată” între două variante de răspuns (da ! sau nu !). Iar o asemenea manieră de chestionare obligă subiecții să ofere numai răspunsuri care sunt în concordanță cu presupunerile sau ipotezele investigatorului, fără a mai putea da și alte răspunsuri concordante cu faptele reale.

Necesitatea optimizării tehnicilor de chestionare a copilului abuzat sexual, cu precădere în România

Cercetările și experimentele menționate cu privire la sugestibilitatea și sugestionarea copiilor au subliniat necesitatea îmbunătățirii calității tehnicilor de interviu în domeniul abuzului sexual împotriva copiilor și, implicit, avertizarea tuturor acelor (asistenți sociali, investigați, procurori, judecători etc.) care sunt implicați în activitatea de instrumentare a cazurilor de abuz asupra pericolelor unei asemenea sugestionări. Pe de altă parte, aceleași cercetări au evidențiat faptul că nu trebuie pus accentul nici pe ideea conform căreia *toate* declarațiile copiilor sunt adevărate, nici pe ideea în concordanță cu care *toate* aceste declarații sunt false, dar nici pe faptul că, în general, copiii sunt mai predispuși să fie mai sensibili la sugestionare decât adulții. Susținerea în exclusivitate a fiecăreia dintre aceste idei poate determina rate ridicate de eroare în instrumentarea cazurilor de abuz sexual și poate compromite chiar actul de justiție. Fiecare act de abuz sexual asupra minorilor, prezumtiv sau mai puțin credibil, trebuie tratat, în mod cât mai „obiectiv” cu putință, ca un caz aparte, cu particularitățile sale și cu factorii care l-au determinat, fără păreri preconcepute și fără a induce victimelor sugestii sau opinii de natură să altereze conținutul și natura evenimentelor pe care le reclamă sau în care au fost implicate.

Pentru a remedia carențele caracteristice tehnicilor tradiționale de investigare, în Statele Unite, cercetătorii de la Institutul Național al Sănătății Copilului și Dezvoltării Umane (NICHD) au elaborat un protocol structurat de interviu care include mai multe strategii menite să optimizeze activitatea de investigare a minorilor prezumtiv abuzați sexual (Orbach și colab., 2000). Dintre acestea pot fi menționate următoarele: a) crearea unui mediu de discuție destins și stimulator (ferit de zgomote, fără să aibă păpuși în interior și unde nu există alte persoane sau elemente care să distragă atenția copiilor);

b) maximizarea capacității copiilor de a oferi cât mai multe informații veridice investigatorului; c) stimularea spontaneității răspunsurilor copiilor pentru a furniza cât mai multe detalii și a povesti liber despre evenimentele în care au fost implicați; d) utilizarea întrebărilor care solicită răspunsuri deschise din partea copiilor, răspunsuri care sunt mai lungi, mai precise și cu conținut informațional mai bogat; e) cererea adresată expres copiilor de a relata pe larg faptele și orientarea lor către rememorarea și relatarea evenimentelor care sunt cel mai accesibile memoriei lor; f) maximizarea similarității dintre contextul în care a avut loc evenimentul (abuzul) și condițiile care pot determina stimularea amintirilor subiecților.

O schiță sumară a Protocolului NICHD este prezentată în caseta A.

Protocolul menționat constituie un ghid orientativ cu valoare aplicativă pentru activitatea de chestionare a copiilor abuzați, utilizând mai multe secțiuni (succesiuni de întrebări) care au scopul de a determina în mod progresiv subiectul să diferențieze între adevăr și minciună și să-și reamintească cât mai amănunțit evenimentul (abuzul) cu care s-a confruntat. În acest sens, investigatorul încearcă, prin intermediul întrebărilor puse, să stimuleze memoria copilului, pentru ca acesta să relateze, pe cât posibil fără rezerve și fără detalii „născocite”, situația în care a fost implicat.

Acest protocol permite investigatorului să stabilească o relație apropiată cu subiectul, încurajându-l pe acesta să povestească, fără constrângeri, atât aspectele din viața sa pe care le valorizează pozitiv, cât și problemele negative cu care s-a confruntat.

*

Spre deosebire de alte țări, în România nu există suficientă experiență în domeniul metodologiei de investigare a minorilor prezumtiv abuzați sexual și nici preocupări constante orientate în direcția identificării celor mai adecvate tehnici de instrumentare a cazurilor în care sunt implicați, mai cu seamă, copiii aflați la vârstele cele mai fragede și care nu au capacitatea de a oferi detalii despre abuz.

CASETA A

I. (Investigatorul) : „*Bună ! Numele meu este..... Sarcina mea e să discut cu copiii despre ceea ce li s-a întâmplat. Am aici un reportofon care înregistrează tot ceea ce îmi spui și care-mi permite să-mi amintesc mai târziu discuția noastră. Mă întâlnesc cu mai mulți copii și, în timp ce vorbim, ei îmi spun adevărul despre ceea ce li s-a întâmplat. Vreau să fiu sigur că înțelegi care este diferența dintre adevăr și o minciună : Dacă spun, de exemplu, că pantofii mei sunt albaștri (roșii sau galbeni), acesta este un adevăr sau o minciună ?*” (Așteaptă un răspuns.)

„*Da, aceasta e o minciună deoarece pantofii mei sunt, de fapt, negri/albaștri/ etc. Și dacă, de exemplu, eu spun că noi doi ne-am întâlnit ieri, este un adevăr sau o minciună ?*” (Așteaptă un răspuns.)

„*Da, este o minciună deoarece noi nu ne-am întâlnit ieri.*”

„*Văd că înțelegi diferența între a spune adevărul și a spune o minciună. Este foarte important ca astăzi să-mi spui numai adevărul. Trebuie să-mi spui doar adevărul despre ceea ce ți s-a întâmplat ție.*” (Așteaptă un răspuns.)

„*Dacă îți pun o întrebare pe care nu o înțelegi sau nu știi să răspunzi la ea, spune-mi doar «Nu știu». Dacă spun ceva greșit, corectează-mă. Ai înțeles ? De exemplu, dacă aș spune că ești o fetiță de 6 ani (subiectul este, de fapt, un băiat de 10 ani), ce vei spune ?*” (Așteaptă un răspuns.)

„*Așa e. Acum înțelegi că mă poți corecta dacă fac o greșeală sau spun ceva greșit.*”

II. „*Acum, vreau să te cunosc puțin mai bine. Spune-mi ceva pe scurt despre tine și despre familia ta.*” (Așteaptă un răspuns.)

(Dacă copilul nu răspunde, dă un răspuns scurt sau e nedumerit, poți întreba :)

1. „*Vreau, într-adevăr, să te cunosc mai bine, deci ce poți să-mi spui despre tine ?*” (Așteaptă un răspuns.) 2. „*Ce poți să-mi spui despre familia ta ?*” (Așteaptă un răspuns.)

III. „*Mi-ai povestit despre tine și despre familia ta. Acum vreau să aud ceva despre școala (grădinița) ta. Spune-mi despre câteva lucruri pe care-ți place să la faci la școală (grădiniță) și despre câteva lucruri pe care nu-ți place să le faci.*” (Așteaptă un răspuns.)

(Dacă copilul nu răspunde, dă un răspuns scurt sau e nedumerit, poți întreba :)

1. „*Ce-mi poți povesti despre școală (grădiniță) ?*” (Așteaptă un răspuns.) 2. „*Povestește-mi despre profesorul (educatorul) tău.*” (Așteaptă un răspuns.)

.....
IV-V-VI-VII-VIII-IX. Subl. ns. (S. R.) : Urmează alte întrebări despre : a) modul în care și-a petrecut subiectul una dintre zilele precedente (de exemplu : „*Încearcă să mă ajuți să înțeleg tot ce ai făcut din momentul când te-ai trezit și până te-ai dus să te culci*”); b) motivul pentru care subiectul se află în fața investigatorului (de pildă : „*Știi de ce suntem acum aici ?*”); c) cu ce eveniment s-a confruntat (de exemplu : „*Am înțeles că i-ai spus mamei/tatălui/altei persoane că există cineva care te-a supărat*”; „*Spune-mi ce i-ai spus mamei/tatălui/altei persoane ?*”, „*Cine te-a supărat ?*” sau „*Spune-mi ce ți s-a întâmplat de la început până la sfârșit, cum îți mai amintești mai bine ?*”); d) frecvența abuzului (de exemplu : „*Acest lucru ți s-a întâmplat o singură dată sau de mai multe ori ?*”); e) (în condițiile în care detaliile de bază sunt încă absente, se poate folosi o întrebare directă): „*Aveai hainele pe tine sau erai dezbrăcat ?*”; f) eventuale detalii suplimentare (de exemplu : „*Există alte lucruri pe care ar trebui să le cunosc/ai vrea să mi le spui ?*”).

(Conform cu Orbach și colab., 2000, 41-44).

Dintre factorii care determină o asemenea insuficiență a preocupărilor în acest domeniu pot fi menționați următorii ca fiind cei mai relevanți :

- absența anchetelor cu privire la victimizare și a studiilor de identificare a factorilor de risc ;
- absența unor studii longitudinale și experimentale ;
- lipsa unor studii, cercetări sau anchete la nivel național cu privire la abuzul sexual împotriva minorilor (și, implicit, folosirea doar a unor loturi nereprezentative la nivel național) ;
- lipsa de fidelitate a statisticilor oficiale cu privire la incidența și prevalența acestei forme de abuz, statistici care nu reflectă, decât în mică măsură, amploarea fenomenului real ;
- carențele sau insuficiențele justiției pentru minori ;
- lipsa de cooperare a specialiștilor din mai multe domenii științifice în instrumentarea cauzelor în care sunt implicați minori ;
- absența unor programe speciale de instruire metodologică pentru asistenții sociali și alți profesioniști care se ocupă de cazurile de abuz sexual asupra copiilor.

În alte țări cu tradiție în domeniul cercetării cazurilor de abuz sexual asupra copiilor, activitatea de instrumentare a acestor cazuri se realizează printr-o cooperare strânsă, multi- și chiar interdisciplinară, între experții (specialiștii) aparținând mai multor domenii științifice, printre care medici (pediatri, ginecologi, legiști, eventual psihiatri), asistenți sociali, consilieri familiari, procurori, judecători etc. În țara noastră, nu există însă o asemenea cooperare, iar preocupările orientate către utilizarea unor tehnici *integrate* de identificare a cazurilor de abuz și de investigare a victimelor sau agresorilor sunt absente. Aceasta fără a mai menționa faptul că nu există încă instrumente evaluative pentru stabilirea gradului de credibilitate a victimelor și nici metodologii care să țină sub control erorile comise de investigatori

în cursul chestionării copiilor abuzați din punct de vedere sexual.

Interviurile realizate de noi sau de către investigatorii colaboratori în cadrul proiectului cu tema „Abuzul exercitat în familie asupra copiilor și protecția socială a acestora. Studiu victimologic multidiscplinar”¹ ne-au oferit ocazia să observăm cât de dificilă este investigarea cazurilor de abuz sexual având ca victime copii foarte mici și cât de inadecvate sunt instrumentele de investigare „tradiționale” (de exemplu, interviurile structurate, care folosesc, cu precădere, întrebări închise). Astfel, în pofida instructajului atent ce li s-a făcut, investigatorilor noștri le-a fost absolut imposibil să obțină informații cât de cât pertinente de la copiii abuzați sexual având vârsta mai mică de 10-12 ani. Un exemplu sugestiv, în acest sens, îl constituie interviul aplicat, în luna mai 2009, unuia dintre minorii internați într-un Centru de Evaluare și Primire în Regim de Urgență, în vârstă de 8 ani (vezi Casetă B).

Apare evident că, atât în cadrul cercetării noastre, cât și al altor asemenea cercetări efectuate în țara noastră, investigatorii, chiar dacă au o bogată experiență profesională în domeniul interviuării copiilor, nu reușesc sau reușesc doar în mică măsură să obțină date viabile cu privire la cazurile de abuz sexual, mai ales de la copiii de vârste foarte mici.

Este de menționat și faptul că, din cauza timpului scurt pe care-l au la dispoziție pentru a realiza un număr prestabilit de interviuri și datorită altor factori, printre care, nu în ultimul rând, lipsa unei retribuții corespunzătoare, investigatorii utilizați în chestionarea copiilor care au fost abuzați sexual nu pot respecta, de exemplu, exigențele Protocolului NICHHD, menționat de noi în Casetă A și care ar permite obținerea unor informații mai bogate și mai nuanțate². Probleme din punct de vedere al chestionării copiilor abuzați apar și în cazul celor de vârste mai ridicate (de exemplu, cei care au între 14-16 ani). Astfel, în majoritatea Centrelor de Plasament, Centrelor de Primire în Regim de

CASETA B

În vârstă de 8 ani., M.I. este internat într-un Centru de Evaluare și Primire în Regim de Urgență din București. Minorul provine dintr-o familie cu încă doi copii minori (fete). Mama, despărțită de mai mulți ani de tatăl copiilor, trăiește în concubinaj cu un bărbat fără ocupație, alcoolic și cu antecedente penale (a fost în detenție de câteva ori). Minorul a fost sodomizat de mai multe ori de către tatăl vitreg, mama fiind aceea care a sesizat autoritățile. Este corespunzător dezvoltat din punct de vedere psihic, nu are nicio deficiență din acest punct de vedere, dar nu este capabil să spună nimic despre abuzul sexual la care a fost supus.

I: *Câți ani ai ?*

R: .....(tace)

I: *Nu vrei sa-mi spui câți ani ai ?*

R: 7 (râde)

I: *Ai 7 sau ai 8 ani ?*

R: *Da... !*

I: *Ai 8 sau ai numai 7 ani ?*

R: *8 ani.*

I: *Poți să-mi spui de ce te aflu aici ?*

R: *M-a adus aici.*

I: *Cine te-a adus aici ?*

R: .....(tace)

I: *Nu vrei să-mi spui cine te-a adus aici ?*

R: *Mămica (râde stânjenit).*

I: *De ce te-a adus aici, știi ?*

R: .....(tace)

I: *Știi de ce te aflu aici ?*

R: *Nu știu.*

I: *O iubești pe mămica ta ?*

R: *Da !*

I: *Atunci îmi spui de ce te-a adus aici ? !*

R: .....(tăcere)

.....
 Observație: Orice încercare a investigatorului de a culege informații despre abuzul sexual la care a fost supus minorul s-a soldat cu un eșec. Exceptând unele răspunsuri (și ele echivoce) privind datele personale și familiale, minorul nu a putut sau a refuzat să ofere alte informații, în pofida insistențelor investigatorului.

Urgență sau a altor așezăminte destinate protecției și îngrijirii copiilor din București ori din alte orașe, există mai multe cazuri de minori cu vârsta de peste 14 ani care sunt caracterizați de imaturitate afectivă și carențe emoționale, fiind incapabili să poarte un dialog adecvat cu investigatorii. Medici psihiatri apreciază că acești copii au, în general, o personalitate dizarmonică, predispusă

spre devianță și caracterizată de „discernopatie” (absența discernământului) (Damir și Toader, 2006, 54). Este evident că de asemenea copii nu se pot obține informații relevante despre abuzul sexual la care au fost supuși, chiar dialogul cu ei fiind extrem de dificil.

Există numeroase alte deficiențe sau carențe ale activității de instrumentare a cazurilor

de abuz sexual, determinate de mai mulți factori, printre care :

- a) absența unor metodologii comune care să ghideze, în egală măsură, asistenții sociali, psihologii, sociologii, polițiștii, procurorii sau judecătorii (inclusiv relativa lipsă de interes a specialiștilor în domeniu pentru elaborarea unor tehnici speciale de chestionare a copiilor abuzați sexual) ;
- b) în mod complementar, lipsa unor echipe cu caracter multidisciplinar care să coopereze în cazurile de abuz sexual contra minorilor și să fie capabile să obțină informații pertinente și relevante de la aceștia ;
- c) modul inadecvat în care se face, în prezent, audierea în justiție a minorilor abuzați sexuali, nevoiți să se confrunte, în diferite faze ale procesuale, cu o nouă „victimizare” ;
- d) sistemul „burocratic” cu care sunt nevoiți să „lupte”, adeseori, cercetătorii în activitatea de identificare și investigare a cazurilor de abuz sexual (de exemplu, obținerea unor aprobări speciale din partea autorităților abilitate și care poate dura o perioadă îndelungată de timp, participarea obligatorie a psihologului la chestionarea minorilor abuzați, fapt de natură a influența răspunsurile copiilor ș.a.).

Deoarece activitatea de instrumentare a oricărui caz de abuz sexual este o activitate extrem de complexă, care presupune implicarea unor categorii diferite de specialiști, cooperarea acestora în plan metodologic și practic este imperioasă. Se impune, din acest punct de vedere, elaborarea unui plan de acțiune la nivel național, care, dincolo de măsurile de prevenire, îmbunătățire a legislației și a protecției minorilor, ar trebui să includă obligatoriu un ghid de practici cu caracter comun și unitar, cu caracter multidisciplinar, metode și tehnici speciale, destinate optimizării activității de culegere de informații în cazurile de abuz sexual asupra minorilor.

Note

1. Grant CNCISIS (Programul „Idei”), obținut de Colectivul de Sociologia Devianței și a Problemelor sociale din cadrul Institutului de Sociologie al Academiei Române.
2. Dat fiind timpul dedicat de un investigator realizării unui interviu cu un minor abuzat nu putea depăși o medie de 30 de minute, a trebuit să renunțăm a cere colaboratorilor noștri să aplice exigențele impuse de protocolul menționat.

Bibliografie

- Bass, E., Davis, L. (1988) *The Courage of Heal*. New York : Harper and Row.
- Children’s Bureau, Administration for Children and Families (2009) U.S. Department of Health and Human Services, *Child Sexual Abuse Interview*, edit. Child Welfare Information, Gateway.
- Damir, D., Toader, E. (2006) Discernopatia și delincvența infantilo-juvenilă. În *Romanian Journal of Legal Medicine*, vol. XVI, 1, 54.
- Dent, H., Stephenson, G. (1979) An experimental study of the effectiveness of different techniques of questioning child witnesses. În *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 18, 41-51.
- Emans, R.L. (1988) Psychology’s responsibility in false accusations of child abuse. În *Journal of Clinical Psychology*, 44.
- Goodman, G., Clarke-Stewart, A. (1991) Suggestibility in children’s testimony : Implications for child sexual abuse investigations. În Doris, J.L. (Ed.) *The Suggestibility of Children’s Recollections*. Washington DC : American Psychological Association.
- Herskowitz, I., Lamb, M.E., Stenberg, J.K., Esplin, P.W., Horowitz, D. (2000) Assessing the value of structured protocols for forensic interviews of alleged child abuse victims. În *Child Abuse & Neglect*, vol. 24, 6, 733-752.
- Jones, D.P.H., McGraw, J.M. (1987) Reliability and fictitious accounts of sexual abuse to children. În *Journal of Interpersonal Violence*, 2.
- Lamb, M. (1994) The investigation of child sexual abuse : an international interdisciplinary consensus statement. În *Family Law Quarterly*, 28, 1.

- Lanning, K.V. (2002) Criminal investigation of sexual victimization of children. În J.E.B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C.T. Hendrix, C. Jenny, T.A. Reid (Eds.), *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, ed. a II-a, Thousand Oaks, CA, Sage.
- Leichman, M.D., Ceci, S.J. (1995) The effects of stereotypes and suggestions on preschoolers' reports. În *Developmental Psychology*, 31, 568.
- Lipian, M.S., Mills, M.J., Brantman, A. (2004) Assessing the verity of children's allegations of abuse: a psychiatric overview. În *International Journal of Law & Psychiatry*, 27.
- Lloyd, M.R. (1992) Negotiating child sexual abuse: The interactional character of investigative practices. În *Social Problems*, vol. 39, 2, May.
- Lyn, T.D. (2001) Let's not exaggerate suggestibility of children. În *Court Review*, Fall.
- Miller-Perrin, C.L., Perrin, R.D. (2007) *Child Maltreatment. An Introduction*, ed. a II-a. Thousand Oaks, California, Sage Publications, Inc.
- Nelson, L. (1956) *System of Ethics*, Yale University Press (Nelson consideră că puritanismul este, de fapt, „moralism”, fiind reprezentat de un „sistem de principii morale suficiente pentru reglarea pozitivă a vieții sociale” și în concordanță cu care „fiecăre
- acțiune morală trebuie să fie caracterizată fie ca îndeplinire, fie ca violare a datoriei [normei] morale*”, lucr. cit., 89).
- Oates, R.K., Denson, D.P., Sirotnak, D., Gary, A., Krugman, R.D. (2000) Erroneous concerns about child sexual abuse. În *Child Abuse and Neglect*, 24.
- O'Donohue, W.T., Geer J.H. (eds.), (1992) *The Sexual Abuse of Children: Clinical Issues*, vol. 2. Hillsdale, New Jersey, Hove și Londra, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Rădulescu, M.S., Pătrioară, M.C. (2003) *Abuzul sexual asupra copiilor*. București: Editura Lumina Lex.
- Trocmé, N., Bala, N. (2005) False allegations of abuse and neglect when parents separate. În *Child Abuse and Neglect*, 29.
- Victor, J.S. (1993) *Satanic Panic*. Chicago: Open Court, 1993.
- Underwager, R., Wakefield, H. (1990) *The Real World of Child Interrogations*. Springfield, IL, C.C. Thomas.
- Wakefield, H., Underwager, R. (1989) Evaluating the child witness in sexual abuse cases: Interview or inquisition? În *American Journal of Forensic Psychology*, 7, 3, 43-69.
- Zimmerman, M. (2008) Is diagnosis of comorbidities obsolete? În *Psychiatric Times*, vol. 25, 12, 1 octombrie.

Primit la redacție : iunie 2009